

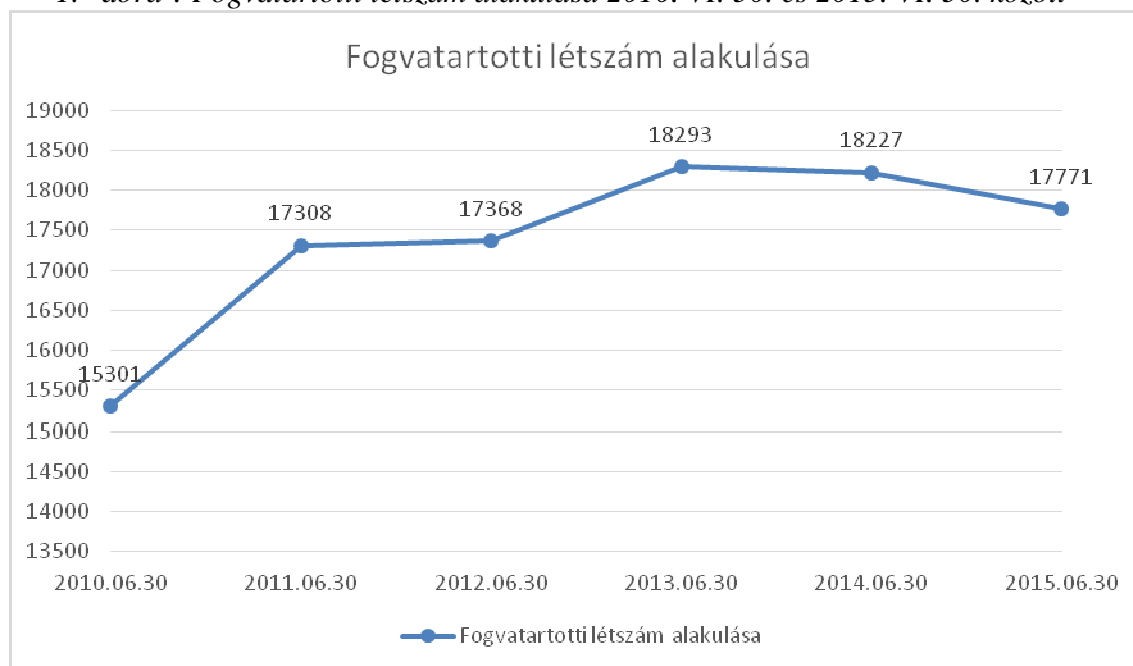
A túlszűfolttség a büntetés-végrehajtási intézetekben, figyelemmel a nemzetközi szabályozásra

I. Bevezetés

Pallo József „Egyre jobban éget a seb”² című tanulmányában jól kifejti, hogy „ha a szavak puszta értelmén túl megpróbálunk leereszkedni szakmai bugyrokba – utalva Dante Isteni színjátékának poklára –, akkor láthatjuk azokat a káros hatásokat, amelyeket a túltelítettség miatt a fogvatartott és a bv. szervezet egyaránt elszenved.”

Ahhoz, hogy megfelelő képet kapjunk a probléma súlyosságáról, első körben meg kell vizsgálnunk a kialakult helyzetet a számok tükrében. A fogvatartotti populáció 2015. félév végén 17 711 fő volt, ami enyhe csökkenést mutat az előző évek hasonló időszakára vonatkozó adataihoz képest. Ezzel összevetve a férőhelyek alakulása 2011-ben 12 604, 2012-ben 12 668, míg 2013-ban 12 639 férőhely volt.³

1. ábra⁴: Fogvatartotti létszám alakulása 2010. VI. 30. és 2015. VI. 30. között

A fenti statisztikai adatok valóban alátámasztják, hogy a túlszűfolttség mérhető, évek óta fennálló, és jelenleg is megoldásra váró probléma. Az egyes intézeteken belül az elhelyezett fogvatartotti arány igen eltérő, így van olyan bv. intézet, ahol az átlagtelítettség 2014-ben 172,9% volt. A következő táblázat az 5 legszűfoltabb bv. intézet átlagtelítettségi mutatóját tartalmazza.⁵

¹ Nagy Anita egyetemi docens, Miskolci Egyetem ÁJK, Büntügyi Tudományok Intézete

² Pallo József: Egyre jobban éget a seb... A túlszűfolttség csökkentésének lehetséges útjai. *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. 18

³ *Börtönstatisztikai Szemle*, 2015/1. 22.

⁴ Uo. 4.

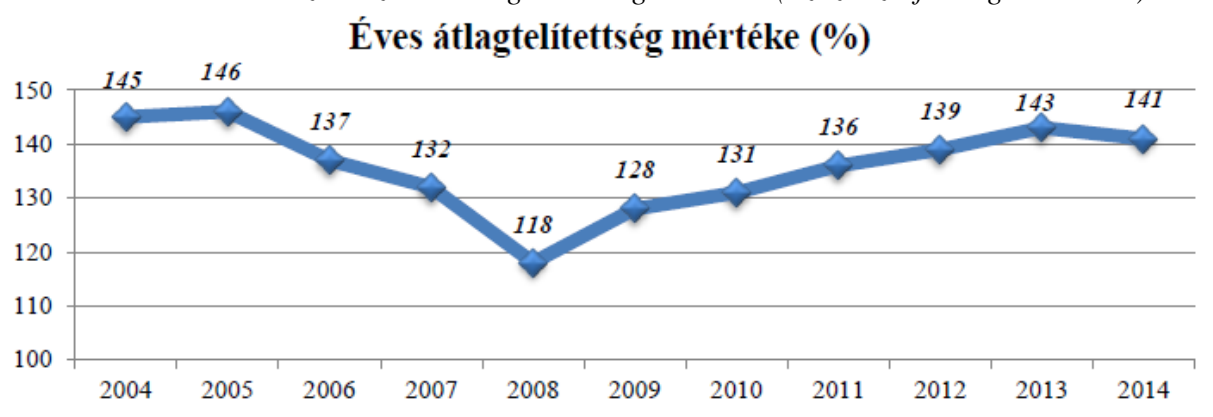
⁵ Uo. 8.

2. ábra: Az 5 legsúlyfoltabb bv. intézet (átlagtelítettségi mutatója)⁶

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	172,9%
Heves Megyei Bv. Intézet	170,6%
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	165,4%
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	164,4%
Budapesti Fegyház és Börtön	163,3%

Az intézetek átlagtelítettségeinek számszerű adatait pedig a következő ábra szemlélteti, amely alapján a magyar büntetés-végrehajtás 141%-os átlagtelítettséget mutatott a 2014-es esztendőben.

3. ábra: 2004–2014 között az éves átlagtelíttség mértéke⁷ (azaz a zsúfoltság alakulása)

A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy börtönnépeség alatt nemcsak az elítéltek számát értjük, hanem a szabadságvesztésre ítélték mellett az előzetes letartóztatás alatt állók, az elzárásra ítélteteket és a kényszergyógyezeltek is.

4. ábra: A börtönnépeség alakulása 2015. VI. 30-án⁸

Előzetesen letartóztatott	3942
Elítélt	13 321
Kényszergyógyezeltek	162
Elzárásra beutalt	346
Összesen	17 771

Amennyiben nemzetközi összehasonlításban összevetjük a zsúfoltság adatait az Európa Tanács egyes tagországaiban, kitűnik, hogy míg 2011-ben, 2012-ben az „első helyen” Olaszország állt, addig 2013-ban Magyarország vette át a „vezető szerepet”.⁹

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ *Börtönstatisztikai Szemle*, 2015/2. 6.

⁹ Az adatok az Európa Tanács éves pönológiai statisztikai gyűjtés eredménye (SPACE kérdőív), amely nevét a francia megnevezés rövidítése után kapta. A SPACE alapvetően két területet érint. A SPACE I. adatgyűjtés az Európa Tanács tagállamaiban szabadságelvonással járó büntetést töltőkre, illetve az egyéb okból ilyen intézményekben fogvatartottakra vonatkozik. A SPACE II adatgyűjtés pedig a szabadságelvonással nem járó, illetve alternatív büntetésekre, pártfogoltakra nézve gyűjt adatot.

Ezt támasztja alá Nagy Ferenc professzor úr írása, aki kifejti, hogy az európai országok tekintetében Magyarország egy 5 fokozatú skálán a 4-es kategóriába sorolt, „nagyon magas” rátájú országok közé tartozik.¹⁰

5. ábra: A zsúfoltság alakulása 2011-, 2012-, 2013-ban Európa egyes országaiban

Zsúfoltság alakulása			
	2011	2012	2013
Európa Tanács átlaga	99,5	97,7	94,2
Csehország	113,0	106,3	77,7
Szlovákia	100,8	102,6	89,8
Lengyelország	94,5	96,8	81,2
Románia	89,3	118,9	116,3
Magyarország	138,2	138,8	144,9
Anglia és Wales	96,6	94,7	95,5
Franciaország	127,9	134,1	136,4
Spanyolország	95,2	89,4	87,4
Olaszország	147	145,4	135,9
Svédország	96,6	91,3	89,1

Ami pedig a fogvatartotti rátát illeti: Magyarországot több Európa tanácsi ország megelőzte 2013-ban, pl. Lengyelország vagy a Szlovák Köztársaság. A fogvatartotti rátát¹¹ az alábbi táblázat és diagram 100 000 főre vetítetten tartalmazza.

6. ábra: Fogvatartotti ráta Kelet-Európa országaiban 2013-ban¹²

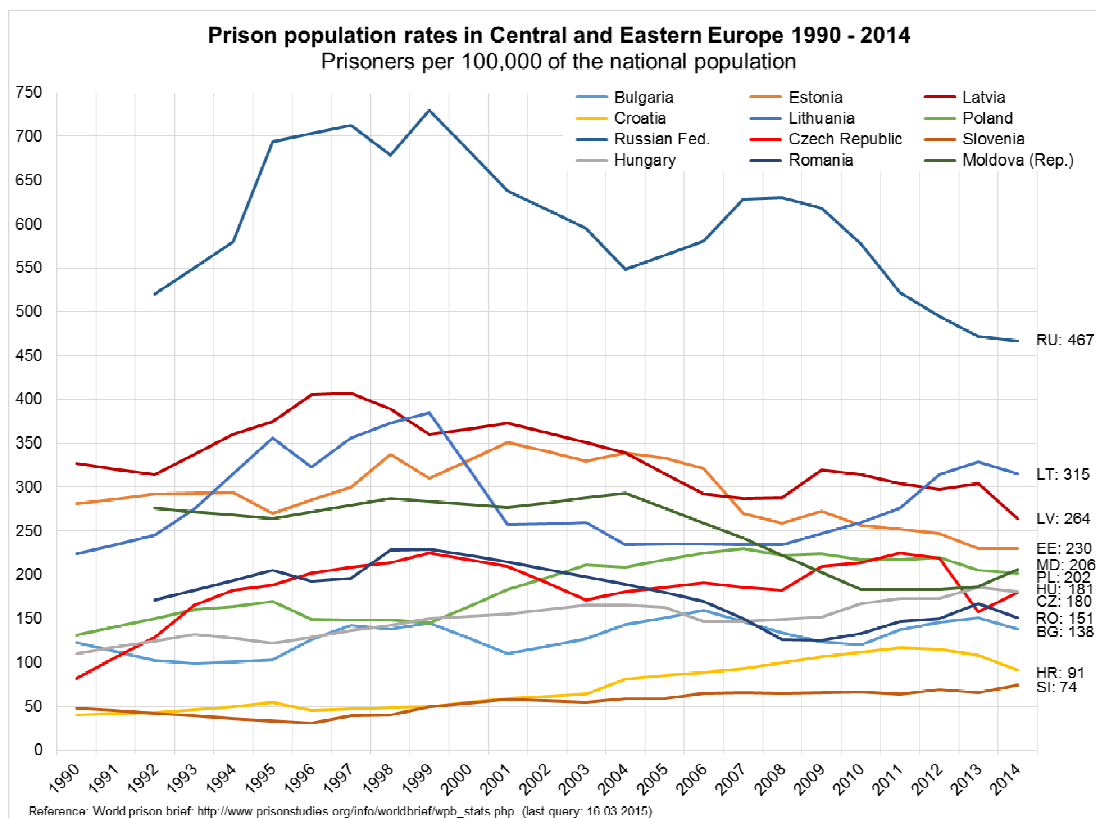
Fogvatartotti ráta Kelet-Európa országaiban 2013-ban	
Európa Tanács átlaga	136,3
Bulgária	121,3
Cseh Köztársaság	154,7
Lengyelország	205,0
Románia	165,4
Szlovák Köztársaság	187,6
Magyarország	184,8
Kelet-európai átlag	169,8

7. ábra: Fogvatartotti ráta közép és Kelet-Európa országaiban 1990–2014 között.

¹⁰ Nagy Ferenc: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről, Börtönügyi Szemle 2013/1 (13. o.)

¹¹ A fogvatartotti rátáról lásd részletesebben: Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban, Börtönügyi Szemle 2010/3. 1-12.o.

¹² Az adatok a „Council of Europe Annual Penal Statistics-Space I” kérdőívből, szeptember 1-re vonatkoznak. In: Börtönstatistikai Szemle 2015/1. szám 21.o.

Végezetül: hogy miért is szükséges és kell a túlszűfoltással foglalkoznunk?

A választ az alábbi felsorolás adhatja számunkra:

- a túlszűfoltás kedvezőtlenül hat a higiéniai körülményekre,¹³
- lehetetlenné teszi a magánszféra tiszteletben tartását (még olyan szigorúan magánjellelű tevékenységek gyakorlása közben is, mint például a mosdók használata),¹⁴
- túlterheli a szolgáltató rendszert, így például az egészségügyi szolgáltatást,
- jelentősen megnehezíti az egyes tevékenységek gyakorlását,¹⁵
- elkerülhetetlenül növeli a feszültséget a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtási intézet dolgozói között,
- növeli az erőszak kockázatát,
- személytelenné és „névtelenné” teszi az elítélteket és a személyzet tagjait egyaránt.¹⁶

Túlszűfoltás az Európa Tanács dokumentumaiban

Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a Rec (99) 22. számú ajánlása

¹³ Erre vonatkozólag foglalnak állást Winarso és társai. Winarso, Inang et al.: Indonesian National Strategy for HIV/AIDS control in prisons: A public health approach for prisoners. *International Journal of Prisoner Health*, 2 (2006) 243–249.

¹⁴ Ugyanezt fejti ki Albrecht. Albrecht, Hans-Jörg: *Prison Overcrowding – Finding Effective Solutions. Strategies and Best Practices Against Overcrowding in Correctional Facilities*. Max Planck Institute, Freiburg, 2011. Elérhető: https://www.mpicc.de/shared/data/pdf/research_in_brief_43_-_albrecht_prisonovercrowding.pdf, (megtekintés ideje: 2015.december 1.)

¹⁵ Ezt hangsúlyozza Petersilia, Joan: *Understanding California Corrections*. California Policy Research Center, Berkeley, 2006.2.

¹⁶ Silvia Casale, a CPT elnöke szavait idézi Vókó György: *Európai büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 154.

Az Európa Tanács a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmódra és túlszűfoltásra számos instrumában figyelmet fordított, így a *Miniszteri Bizottság a Rec (99) 22. számú ajánlása*¹⁷ a tagállamokhoz a büntetés-végrehajtási intézetek zsűfoltóságáról és a szabadságvesztés büntetés inflálódásáról szóló dokumentumában kiemelte, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek extrém túlszűfoltóságának elkerülése érdekében meg kell határozni az egyes intézetek befogadóképességét. Az ajánlás szerint azokban a büntetés-végrehajtási intézetekben, ahol túlszűfoltóság áll fenn, kiemelt figyelmet kell fordítani az emberi méltóság tiszteletben tartására, valamint arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek személyzete pozitív és humánus bánásmódot alkalmazzon a fogvatartottakkal szemben.

A túlszűfoltóság negatív hatásainak ellensúlyozására az ajánlás arra hívja fel a részes államokat, hogy a lehető legnagyobb mértékben tegyék lehetővé a fogvatartottak számára a családjukkal való kapcsolattartást, illetve a részükre nyújtott közösségi támogatás maximális igénybevételét.

Az ajánlás hangsúlyozza, hogy a szabadságvesztés büntetés csak a legsúlyosabb bűncselekményekkel kapcsolatban kerüljön kiszabásra. A legvégső eszköz elvét úgy kell alkalmazni, hogy már elítélt és az ítéletre váró fogvatartottak fogva tartása visszaszoruljon.¹⁸

Ezen ajánlás megfogalmaz néhány sarkalatos alapelvet a túlszűfoltóság csökkentése érdekében. Ezek a következők:

- a személyi szabadságtól való megfosztás csak végső esetben lehetséges (ultima ratio);
- börtönök építésére csak kivételes esetben kerüljön sor, ugyanis nem ez a megoldás a túlszűfoltóság csökkentésére;
- dekriminalizálni szükséges bizonyos bűncselekmény-típusokat;
- részletesen elemezni és értékelni kell a túlszűfoltáshoz vezető okokat (milyen típusú bűncselekmények vezetnek a hosszú távú szabadságvesztéshez, melyek a bűnözés prioritásai, illetve milyen társadalmi attitűdök érvényesülnek);
- a túlszűfoltóság negatív hatásait csökkentendő a lehető legnagyobb mértékben biztosítani kell a családdal való kapcsolattartást.¹⁹

II. Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a Rec (2006) 2. számú ajánlása (új Európai Börtönszabályok)

A Miniszteri Bizottság 2006. január 11-én elfogadott *Európai börtönszabályokról* szóló Rec (2006) 2. számú ajánlása²⁰ (továbbiakban: Börtönszabályok) pedig már az alapelvek között rögzíti,²¹ hogy tiszteletben kell tartani a szabadságuktól megfosztott személyek emberi jogait.²²

¹⁷ Recommendation [Rec(99) 22] concerning prison overcrowding and prison population inflation

¹⁸ Vókó (2006): i. m. 154.

¹⁹ Pallo (2015): i. m. 20.

²⁰ Recommendation [Rec(2006) 2] of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules – azaz a Miniszteri Bizottság Rec(2006) 2. ajánlása a tagállamok számára Az európai büntetés-végrehajtási szabályokról (a továbbiakban: Európai Börtönszabályok)

²¹ Európai Börtönszabályok 18.5. szabály

²² A Rec (2006) 2. számú ajánlás meghatározza az alapelveket, a fogvatartási feltételeket, az egészségügyi ellátást, a helyes rendet, a vezetéssel és a személyi állománnyal szembeni követelményeket, külön rész tartalmaz szabályokat az előzetes letartóztatásban lévőkre, az elítélt fogvatartottak rezsimjére, valamint a felügyeletre vonatkozóan. Újszerű a 108. Szabály, amely szerint „az európai büntetés-végrehajtási szabályokat rendszeresen aktualizálni kell”. Ezeknek az aktualizálásoknak tudományos kutatásokon és a szabályokon, a büntetés-végrehajtásra alkalmazandó más instrumentumokon, normákon és ajánlásokon kell alapulniuk. A leghelyesebb büntetés-végrehajtási gyakorlatokra vonatkozó ismeretek szüntelenül fejlődnek és fontos, hogy az európai

A Rec (2006) 2. ajánlása a Miniszteri Bizottságok a tagállamok számára az európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló 1987. évi ajánlás helyébe lépett, ezért is hívjuk új európai börtönszabályoknak. A felülvizsgálat azért történt, mert 1987 óta a büntetés-végrehajtási jogszabályok és gyakorlatok igen jelentős változáson mentek keresztül Európában. A társadalom, a kutatások fejlődése, valamint az Európa Tanács új tagállamokkal bővülése jelentősen megváltoztatták a bv. intézet működtetésének és a fogvatartottak kezelésének kontextusát.²³

Az ajánlás továbbá azt is meghatározza, hogy optimálisan hogyan kellene elhelyezni a fogvatartottakat a büntetés-végrehajtási intézetekben. Eszerint minden fogvatartottat éjszaka elvileg egyszemélyes zárkában kellene elhelyezni, azon esetek kivételével, amikor vélelmezhető, hogy más fogvatartottakkal együtt történő elhelyezése kívánatosabb.²⁴

Így az ajánlás 18. szabályzata szerint:

„18.1. A fogva tartási helyiségeknek, különösen azoknak, amelyek a fogvatartottak éjszakai helyeül szolgálnak, meg kell felelniük az emberi méltóság és amennyire lehetséges, a magánszféra támasztotta követelményeknek, figyelemmel az éghajlati feltételekre, eleget kell tenniük az egészség, a higiénia területén – különösen az alapterületre, a légköbméterre, a megvilágításra, a fűtésre és a szellőzésre – előírt minimális feltételeknek.

18.2. Minden olyan épületben, amelynek rendeltetése az, hogy ott fogvatartottak éljenek, dolgozzanak vagy összegyűljenek:

a) az ablakoknak kellően nagyoknak kell lenniük ahhoz, hogy a fogvatartottak természetes fénynél, rendes körülmények között olvashassanak, dolgozhassanak és a friss levegő beáramolhasson, kivéve, ha van megfelelő légkondicionáló rendszer;

b) a mesterséges fénynek meg kell felelnie a vonatkozó műszaki normáknak;

c) a riasztórendszernek lehetővé kell tennie a fogvatartottak számára, hogy azonnal kapcsolatba léphessenek a személyi állománnyal.

18.3. A belső jognak meg kell határoznia a szükséges minimális feltételeket az 1. és a 2. bekezdésekben felsorolt pontok vonatkozásában.

18.4. A belső jognak rendelkeznie kell az annak biztosítását szolgáló mechanizmusokról, hogy ezeket a minimális feltételeket ne sértse a büntetés-végrehajtási helyek zsúfoltsága.”

III. Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény és a CPT

Az Európa Tanács égisze alatt született meg szintén a Strasbourgban 1987. november 26-án kelt, *Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény*²⁵, amely 1. cikkében megfogalmazza célját: „Létrehozza a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottságot (Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrejött Európai Bizottság, CPT). A CPT²⁶ látogatások révén megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot, hogy erősítse védelmüket, ha szükséges, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen.”

büntetés-végrehajtási szabályok figyelembe vegyék ezt a fejlődést. Lásd Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó–Nordex Kft., Budapest–Pécs, 2014.

²³Vókó (2014): i. m.

²⁴Európai Börtönszabályok, 18. szabály

²⁵Magyarország az Egyezményhez történő csatlakozási tárgyalások eredményeképpen 1993. november 4-én helyezte letétbe megerősítő okiratát az Európa Tanács főtitkáranál. Az okirat három hónap múlva lépett hatályba, és Magyarországon az 1995. évi III. törvénnyel hirdették ki. Lásd Vókó (2006): i. m. 283.

²⁶A CPT a részes államokban tett látogatások során vizsgálja meg a fogvatartottakkal való bánásmódot, majd jelentéseiben ajánlásokat, javaslatokat tesz az érintett államnak.

A CPT nem nyomozó testület, de olyan nem bírósági megelőző gépezetet működtet, amelynek feladata a szabadságukban korlátozott személyek védelme a kínzás és a rossz bánásmód egyéb formái ellen. Ily módon kiegészíti az Európai Emberi Jogi Bíróság bíraskodási tevékenységét.²⁷

A CPT a részes államokban tett látogatások során vizsgálja meg a fogvatartottakkal való bánásmódot, majd jelentéseiben ajánlásokat, javaslatokat tesz az érintett államnak. A bizottság tagjai független, pártatlan szakértők az élet számos területéről. A bizottság ereje összetételében rejlik, hisz tagjai széles körű tudás- és készségbázist adnak. Vannak közöttük ügyvédek, orvosok, börtönügyi és rendőrségi szakértők. Az Egyezmény előírja,²⁸ hogy a tagokat magas erkölcsi értékkel bíró, az emberi jogok területén szerzett szakmai hozzáértésükről ismert, vagy az Egyezmény által lefedett területeken jártassággal rendelkező szakemberek közül kell kiválasztani.²⁹

Fontos, hogy a tagok megválasztásukat követően egyéni minőségükben és nem államuk képviselőjeként üléseznek. Tisztségük gyakorlásában függetlenek és pártatlanok, nem utasíthatók az őket delegáló állam által sem. Függetlenségük és a bizottság elfogulatlan munkájának további biztosítéka, hogy a bizottságnak nem lehet két azonos állampolgárságú tagja.³⁰

A CPT mandátumába tartozik a büntetés-végrehajtási intézetben lévő fogva tartási körülmények minden aspektusának vizsgálata. A bántalmazás számos olyan formában megjelenhet, aminek nem az eltökélt akarata, hanem inkább szervezési hiányosságok vagy az anyagi források elégtelensége az oka.³¹

A bizottság a túlszűfoaltságot rendeltetéséből és céljából következően hivatalból vizsgálja.

A CPT 2. éves jelentés 46. pontjában kifejtette, hogy egy börtönben nyújtott valamennyi foglalkoztatás és ellátás minőségére kihat, ha ott több fogvatartottat fogadnak be, mint amennyi személy elhelyezésére a létesítményt tervezték. Az általános életminőség romlik, esetlegesen elviselhetetlenné is válhat. A bizottság véleménye szerint a túlszűfoaltság magas szintje a börtön egészében vagy annak meghatározott körletében, már önmagában is embertelen vagy megalázó bánásmódnak tekinthető a szó mind fizikai, mind pszichikai értelmében.³²

A CPT legutóbbi – 2013. április 3. és 12. napja közötti – magyarországi látogatásáról készült jelentésében megállapította, hogy előző (2009-es) látogatása óta a magyar büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoaltsága jelentősen nőtt, 2013-ban országos átlagot tekintve 144%-ot tett ki. Kifogásolta, hogy az IM rendelet a fogvatartottak minimális mozgásterét szigorúan 3 négyzetméterben (férfiak esetében), illetve 3,5 négyzetméterben (fiatalkorúak és nők esetében) meghatározó, korábbi rendelkezését *esetlegessé* tették³³

A CPT ezt kiegészítve megismételte a korábbi – Magyarországot és más részes államokat is érintő – jelentéseiben már közzétett minimum élettérre vonatkozó javaslatát, amely szerint a *többszemélyes cellák esetén legalább 4 négyzetméter egy főre jutó, míg egyszemélyes cella esetén legalább 6 négyzetméter életteret tart kívánatosnak.*³⁴

²⁷ <http://www.cpt.coe.int/lang/hun/hun-leaflet.pdf> (megtekintés ideje: 2015.december 1.)

²⁸ Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló Strasbourg, 1987. november 26-án kelt Egyezmény 4. cikk 2. pont

²⁹ Vókó (2006): i. m. 282.

³⁰ Uo. 283.

³¹ Uo. 307.

³² Uo. 307.

³³ 2014. április 30. napján kelt, CPT/Inf (2014) 13. számú jelentés 37. pontját

³⁴ A CPT a korábbi évek jelentéseire képest szigorította az ajánlását, mivel új elemként rögzítette, hogy a minimálisan megkövetelt élettérbe a helyiségben található illemhely/tisztálkodó hely nem számítandó bele.

IV. A túlzásfoltosság az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában

Az Európa Tanács dokumentumai közül kiemelendő az Emberi Jogok Európai Egyezménye,³⁵ amelynek 3. cikke szerint: „Senkit nem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: Bíróság) Strasbourgban, 2015 márciusában egyhangú döntést hozott Varga Lajos és öt további panaszos ügyében³⁶. Megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. és 13. cikkének sérelmét, és kötelezte az államot 3400–26 000 euróig terjedő összegben igazságos elégtétel kifizetésére a hat panaszos számára, mely kártérítési összegeket a panaszosok fogva tartásának időtartamát és a konkrét fogva tartási körülményeket figyelembe véve állapította meg. A teljes összeg, melyet az államnak igazságos elégtételként kell megfizetnie, 73 900 euró, további 6150 euró összeget pedig az eljárásból származó költségek megtérítéseként.³⁷

A Bíróság indoklása szerint az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke alapján „Senkit nem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni” – márpedig a három-négy négyzetméternél kisebb zárkahely annak számít, s a fogvatartottak rendelkezésére álló mozgástér (3,3 m²-nél nem volt több) s ez, az egyéb nem megfelelő körülményekkel együtt olyan mértékű szenvedést okozott a panaszosoknak, amely meghaladta a fogva tartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét. Erre tekintettel megvalósult az Egyezmény 3. cikkének sérelme.

Az ügyben a strasbourgi testület ún. pilot ítéletet hozott,³⁸ amelynek lényege, hogy ha egy adott országban rendszerszintűen fordulnak elő hasonló jogsértések, és az egyedi ügyekben hozott elmarasztaló ítéletek sem ösztönzik arra az adott országot, hogy megoldást keressen a problémára, akkor a Bíróság kötelezi az államot, hogy azonosítsa a problémát, majd oldja azt meg. Erre azért került sor, mert Magyarországról újabb 450 hasonló kérelem érkezett a testülethez a nem megfelelő fogva tartási körülmények miatt. (Hazánk hat hónapos moratóriumot kapott egy akcióterv elkészítésére a zsúfoltóság csökkentése érdekében.)

A pilot eljárás procedúrája viszonylag új keletű, melynek közvetlen előzménye az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatolt 14. kiegészítő jegyzőkönyv. Ebben a dokumentumban az EJEB azt indítványozta, hogy kerüljön kialakításra egy olyan jogi mechanizmus, amely lehetővé teszi, hogy a tömegesen benyújtott, azonos típusú ügyek esetében lehetőség nyíljon egyes esetek (pilot ügyek) kiemelésére és eldöntésére, miközben a többi folyamatban lévő, ismétlődő (repetitive) ügyek esetében érdemi lépésre ne kerüljön sor. Ugyanakkor a pilot ügyekben való döntést követően az érintett tagállam köteles olyan belső jogorvoslati lehetőséget teremteni, amely a tömegesen benyújtott és még el nem bírált ügyeket az EJEB ítéletének megfelelően zárja le. A 14. kiegészítő jegyzőkönyvben felvázolt javaslat nem valósult meg, azonban az ott kidolgozott hatásmechanizmus eredményeként jött létre a pilot judgement eljárás.³⁹

A Bíróság gyakorlatát áttekintve azt mondhatjuk, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények túltelítettsége nem önmagában jogsértő, hanem – mint azt később látni fogjuk – adott esetben a fogva tartás nem megfelelő körülményeivel együtt kimerítheti a kínzás és embertelen bánásmód fogalmát, amely viszont már tilalmazott magatartás.

³⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4. XI. 1950. Magyarországon: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv.

³⁶ *Varga and Others v. Hungary*, Application No. 14097/12., 45135/12., 73712/12., 34001/13., 44055/13., 64586/13., 10 March 2015, ECHR

³⁷ http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Varga_v_Hungary_osszefoglalo.pdf (megtekintés ideje: 2015.december 1.)

³⁸ <http://helsinki.hu/pilot-eljaras-a-bortonok-tulzsufoltsaga-miatt> (megtekintés ideje: 2015.december 1.)

³⁹ Pallo (2015): i. m. 21.

Az EJEB a túlszűfoaltság megállapításánál alkalmazott mércéjének egyik objektív, számszerűsíthető eleme, hogy az ilyen jellegű ügyek vizsgálatánál figyelembe veszi a CPT-nek⁴⁰ a már korábban ismertetett – többszemélyes zárkában elhelyezett – fogvatartottak minimális életterét 4 négyzetméterben meghatározó ajánlását.⁴¹

Az EJEB ítélezési gyakorlatában a fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetben történő túlszűfoolt elhelyezése egyértelműen a 3. cikk, azon belül az embertelen vagy megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmának sérelmét jelentheti.⁴²

A túlszűfoaltság extrém szintje önmagában egyezményesértőnek minősül,⁴³ míg kevésbé súlyos mértéke általában egyéb, a fogva tartás során fennálló körülmények negatív hatásaival együttesen okozza a 3. cikk sérelmét.

Az EJEB számszerűsítette az extrém túlszűfoaltság mértékét is, eszerint amennyiben a rendelkezésre álló életter 3 négyzetmétert sem éri el, az – az egyéb körülményektől függetlenül – olyan súlyos túlszűfoaltságnak minősül, amely önmagában a 3. cikk sérelmét jelenti.⁴⁴

Az EJEB a 3 és 4 négyzetméter közötti személyes tér esetén szinte kivétel nélkül egyezményesértést állapít meg, ezekben az esetekben azonban jellemzően a fogvatartás egyéb körülményeinek, így például a zárkán kívül tölthető idő igen rövid tartamának, és a zárkában tapasztalható magas hőmérsékletnek⁴⁵ negatív következménye, és a túlszűfoaltság együttes hatása („cumulative effects”) sérti az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát.

A túlszűfoaltság és ezzel összefüggésben az elhelyezés körülményei miatt az Emberi Jogok Európai Bírósága több alkalommal is elmarasztalta hazánkat, holott Csóti András bv. vezérőrnagy, főtanácsos, országos parancsnok korábban leszögezte, hogy „*hazánkban a túlszűfoaltság problémája mindaddig nem oldható meg, amíg a büntetés-végrehajtási intézeteknek befogadási kötelezettsége van. Ez azt jelenti, hogy kötelesség az ítéletek végrehajtása, függetlenül attól, hogy a telítettségi ráta éppen hogy alakul.*”⁴⁶

Az EJEB elé került magyar vonatkozású esetek az alábbiak voltak:

V. Szél László kontra Magyarország⁴⁷

Az első kérelmező Szél László, emberölés büntette miatt töltötte szabadságvesztését a Budapesti Fegyház és Börtönben, amikor 2006-ban az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, mert álláspontja szerint a fogva tartása alatt zárkájában az egy főre jutó terület alig haladta meg a 3 m²-t. Az intézet által is elismert telítettség a kérdéses időszakban 150%-os volt. A Bíróság megállapította az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának a megsértését, mert a fogvatartott testi és lelki szenvedésnek volt kitéve a zsűfoaltság miatt, ugyanis a zárkában a rendelkezésére álló személyes tér 2,76 és 3,25 m² között változott ötéves fogva tartása alatt. Ezen kívül a szűk és egészségtelen körülmények

⁴⁰ Ugyanezt támasztja alá Albrecht. Lásd Albrecht (2011): i. m.

⁴¹ *Cenbauer v. Croatia*, Application No. 73786/01, 9 Marc 2006, ECHR, 46. bekezdés

⁴² Ezt támasztja alá CPT: Report to the Government of Bosnia and Herzegovina on the visit to Bosnia and Herzegovina carried out by the CPT from 11 to 15 May 2009. CPT/Inf (2010) 11, Strasbourg, 31 March 2010, No. 24, 4 square meters per prisoner in a multi-occupancy cell; CPT Reports on the visit to Poland carried out by CPT from 30 June to 12 July 1996, on the visit to Albania carried out by the CPT from 9 to 19 December 1997, on the visit to Slovakia by the CPT from 9 to 18 October 2000; CPT: Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT from 30 June to 12 July 1996. Strasbourg, 24 September, 1998. No. 70.

⁴³ *Kalashnikov v. Russia*, Application No. 47095/99, 15 July 2002, ECHR, 97. bekezdés

⁴⁴ *Tunis v. Estonia*, Application No. 429/12, 19 Dec 2013. ECHR, 44. bekezdés

⁴⁵ *Praznik v. Slovenia*, Application No. 6234/10, 28 June 2012. ECHR, 20. bekezdés

⁴⁶ Csóti András: A büntetőjog változásának hatása a büntetés-végrehajtási szervezetre. *Börtönügyi Szemle*, 2011/2. 5.

⁴⁷ *Szél v. Hungary*, Application No. 20221/06, 7 June 2011. ECHR

közötti raboskodással az elítélt emberi méltóságát sem tartották tiszteletben. A Bíróság ennek fényében 12 000 euró nem vagyoni kártérítést ítél meg a kérelmező számára.⁴⁸

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Szél-ügyben született ítéletét követően (különös tekintettel az ügyben megítélt kártérítés mértékére) valószínűsíthetővé vált, hogy a közeljövőben számos hasonló ügyben kerülhet sor Magyarország elmarasztalására, a kérdés csupán az volt, hogy a CPT által is rögzített 4 m² alapterületet mennyire értelmezi szigorúan majd a strasbourgi bíróság.

VI. Csüllög Zsigmond Magyarország elleni ügye⁴⁹

Csüllög Zsigmond a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben töltötte büntetését. Az ügyben a kérelmező az ún. különleges biztonságú körlet⁵⁰ körülményeit nem tartotta emberhez méltónak. Zárkájában nem volt természetes fény, nem volt elkülönített WC és állandóan kamerával figyelték. Kifogásolta azt is, hogy látogatóival kizárólag üvegezett kabinon keresztül érintkezhetett, és a zárkán kívül kezét-lábát minden alkalommal megbilincseltek. Az EJEB a fogvatartás összes körülményét megvizsgálva ugyancsak megállapította az Egyezmény 3. cikkének a sérelmét.

VII. Kovács Gábor István Magyarország elleni ügye⁵¹

A kérelmező jövedéki orgazdaság elkövetése miatt fegyház fokozatban töltötte büntetését a Szegedi Fegyház és Börtönben 2008 és 2011 között. Panaszában előadta, hogy egy átlagosan 16 m² alapterületű zárkát kellett megosztania 5-7 társával, és naponta csak egy órát tölthetett a zárkán kívül. A CPT ajánlása szerint legalább nyolc órában kellene biztosítani a szabadidős tevékenységet s a szabad levegőn tartózkodás mindenkit megillet.⁵² Ezek és egyéb körülmények miatt Kovács az Egyezmény 3. cikkének megsértésére hivatkozott. A Bíróság megállapította, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön II. objektumában a kérelmezőt 67 napig egy kevesebb, mint 4 m²/fő bruttó alapterületű zárkában helyezték el. Ez a CPT által javasolt mértéket sem éri el. A Bíróság ezért úgy találta, hogy a kérelmező fogvatartása megsértette az emberi méltósághoz való jogot, és hátrányosan befolyásolta a kérelmező testi és lelki állapotát. Ennek megfelelően arra a következtetésre jutott, hogy a *túlzsúfolt körülmények párosulva azzal, hogy a fogvatartottnak egész nap a zárkában kellett tartózkodnia, egyértelműen az Egyezmény 3. cikke megsértésének, embertelen és megalázó bánásmódnak minősülnek. Az ítélet 10 000 euró nem vagyoni kártérítés megfizetésére*

⁴⁸ A Szél-ügyben született ítélettel (és főleg az ítéletben megítélt kártérítési összeggel) úgy tűnik, kinyílt Pandora szelencéje. 2013-ban két hasonló (és feltehetően teljesen egyértelmű) ügyben a magyar állam egyezséget kötött a panaszosokkal, 6500–6500 euró kártérítés megfizetését vállalva. A *Tokaji-ügyben* (*Tokaji v. Hungary*, A Pp. No. 35663/10, 26 Marc 2013, EHCR), illetőleg a *Zsák-ügyben* (*Zsák v. Hungary*, A Pp. No. 71747/11, 19 Nov. 2013, ECHR) született, a Bíróság egyezséget jóváhagyó és ügylajstromból törölő határozatából csupán valószínűsíteni lehet, hogy a kérelem egyik központi eleme a fegyintézetek zsúfoltsága volt. Lásd Szemesi Sándor: *Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában.* <http://ujbtk.hu/dr-szemesi-sandor-sok-jo-ember-kis-helyen-a-magyar-fegyintezetek-zsufoltsagaval-kapcsolatos-kerdesek-az-emberi-jogok-europai-birosaga-gyakorlataban-1/> (megtekintés ideje: 2015. október 31.)

⁴⁹ *Csüllög v. Hungary*, Application No. 30042/08, 7 June 2011. ECHR

⁵⁰ Különleges biztonságú körlet: különleges biztonságú zárkákból kialakított körlet, ahol az elítéltek, speciálisan felszerelt egyszemélyes cellákban vannak elhelyezve.

⁵¹ *Kovács v. Hungary*, Application No. 15707/10, 17 Jan 2012. ECHR

⁵² 2nd General Report CPT/Inf (92) 3., 47–48. pontok

kötelezte a magyar államot. A Bíróság arra is felhívta a figyelmet, hogy a hatóságoknak gyorsan kell cselekedniük, hogy biztosítsák a megfelelő fogva tartási körülményeket.

*VIII. Hagyó Miklós Magyarország elleni ügye*⁵³

A strasbourgi bíróság előtt folyamatban volt ügyek közül említést kell tennünk Hagyó Miklós kérelméről is, aki az előzetes letartóztatás körülményei kapcsán élt jogával és fordult a testülethez. Hagyó többek között azt állította, hogy az egészségi állapotának romlásához vezető fogvatartási körülmények embertelen bánásmódot valósítottak meg, megsértve ezzel az Egyezmény 3. cikkét. A Bíróság az ügyben arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező fogvatartása embertelen bánásmódot valósított meg, mivel a kérelmezőt több mint egy hónapig olyan zárkában tartották fogva, ahol a bútorzatot is beleértve 3,52 m² mozgástér jutott egy főre. A Bíróság azt is megállapította, hogy az ilyen zsúfolt elhelyezés és a friss levegő tartós hiánya nyilvánvalóan súlyosbította az elítélt légzőszervi betegségét, ami ezáltal a szükségszerűen együtt járó megterhelésen túli szenvedést okozott. Az Egyezmény 3. cikkének a megsértése ebben az ügyben is megvalósult, így a magyar állam 12 500 euró nem vagyoni kártérítés megfizetésére volt köteles.

*IX. Fehér Sándor Magyarország elleni ügye*⁵⁴

A Fehér-ügy szintén a túlszűfoeltság kérdésével foglalkozik, ám az ahhoz társuló fogvatartási körülmények vizsgálata itt nem volt döntő jelentőségű, hisz azt maga a kérelmező sem kifogásolta. Fehér Sándor előzetes letartóztatása és azt követő elítélése során folyamatosan rendkívül szűk személyes élettérben volt kénytelen raboskodni. Olyannyira, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 6,33 és 7,25 m² közötti alapterületű cellákban tartották fogva negyedmagával, tehát az egy főre jutó átlagos férőhely alig 1,7 m² volt csupán. Ezután sem javult sokkal a helyzet, hiszen Állampusztán nagyjából 2,16–2,75 m², a Budapesti Fegyház és Börtönben 2,5 m² volt cellájának egy főre jutó alapterülete. Az EJEB ebben az ügyben a fogvatartás körülményeire tekintet nélkül is megállapította a 3. cikk sérelmét, hivatkozással arra, hogy az 1,7 m² olyan kirívóan alacsony, ami már önmagában megalapozza a jogsértést. Az ítélet 12 000 euró nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte a magyar államot.

Az eddigi, a túlszűfoeltsággal kapcsolatos strasbourgi jogesetekben kivétel nélkül kelet-európai államok voltak az érintettek, és eddig minden esetben elmarasztaló döntések születtek. Közös jellemzője az ügyeknek, hogy egyik esetben sem merült fel releváns kérdésként a büntetés-végrehajtási hatóságok személyzetének szándékossága, azt nem is vizsgálták, vagyis megállapítható, hogy a túlszűfoeltság kínzási szándék nélkül is sértheti az emberi jogokat.⁵⁵

X. AZ EJEB válasza az ún. „pilot” ítéletet követően

A strasbourgi bíróság a korábban már hivatkozott Varga Lajos és társai ügyében ún. pilot ítéletet hozott 2015. március 10-én kihirdetett döntésében, amely fél évet adott a magyar

⁵³ *Hagyó v. Hungary*, Application No. 52624/10, 23 April 2013. ECHR

⁵⁴ *Fehér v. Hungary*, Application No. 69095/10, 2 July 2013. ECHR

⁵⁵ Pallo József – Töröcsik Balázs: A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében 2. *Börtönügyi Szemle*, 2011/3. 2.

államnak arra, hogy teremtsen hatékony jogorvoslatot és dolgozzon ki tervet a helyzet kezelésére.

Erre tekintettel az elmúlt években 1600 új férőhely jött létre, csak idén kb. 1000, így az átlagos zsúfoltság 144%-ról 128%-ra csökkent, ami érdemi javulás. A tervek szerint 2019-ig öt új börtön is épül, így a helyzet remélhetőleg normalizálódik.⁵⁶

A *Helsinki Bizottság többször figyelmeztetett arra, hogy önmagában a lassú és költséges börtönépítés nem garantálja a zsúfoltság jelentős enyhülését*, (amivel a szerző teljes mértékben egyetért) ahhoz a *büntetőpolitikán is változtatni kell*.

A kormány ez irányú tervei nem ismeretesek, a civil jogvédő szervezetnek nincsen tudomása arról, hogy a kormány benyújtotta volna intézkedési tervét, amelyet a strasbourgi bíróság előírt számára.⁵⁷

Mindezek fényében a strasbourgi bíróság 2015.december 10-én közzétett négy döntésével összesen 43 panaszosnak ítélt meg kártérítést két és fél millió és 9 millió forint közötti összegekben.

A kártérítés mértékét befolyásolja a fogvatartás időtartama, a zárkán belüli elkülönített WC hiánya, a bogarak (tetű, poloska) elterjedtsége, a korlátozott fürdési lehetőségek (heti 1–2), a zárkában elérhető meleg víz hiánya (amivel a fürdés részlegesen kompenzálható lenne), valamint a megfelelő fűtés, szellőzés és természetes fény hiánya.⁵⁸

Következőekben tekintsük át először ezt a négy bírósági döntést, majd az első ítélethez tartozó függeléket (*appendix*) kivonatot, amely a bírósági döntés alapjául szolgáló adatokat tartalmazza.⁵⁹ (Tekintettel arra, hogy a körülmények hasonlóak voltak mind a négy ítéletben, így részletesen nem ismertetném a további három ítéletben szereplő adatokat.)

8. ábra: Az EJEB 2015.december 10-én hozott döntései a pilot ítéletet követően

Kérelmezők neve és száma	Kérelem tárgya
<i>Ligeti and others v. Hungary</i> Application No. <u>29176/12</u> ⁶⁰	„ <i>The applicants complained principally of the inadequate conditions of their detention and that they had no effective remedy in this connection</i> ” A kérelmező elsődlegesen a nem megfelelő feltételeket kifogásolja a büntetés letöltése során és nincs hatékony jogorvoslata ezzel kapcsolatosan. Egyezmény 3. és 13. cikkének megsértésére hivatkozott.
<i>Bota and Others V. Hungary</i> Application No. <u>34753/12</u> ⁶¹	A kérelmező elsődlegesen, a nem megfelelő feltételeket kifogásolja a büntetés letöltése során és nincs hatékony jogorvoslata ezzel kapcsolatosan. Egyezmény 3. és 13. cikkének megsértésére hivatkozott
<i>Polgar and others v. Hungary</i> Application No. <u>29213/13</u> ⁶²	A kérelmező elsődlegesen, a nem megfelelő feltételeket kifogásolja a büntetés letöltése

⁵⁶ <http://helsinki.hu/strasbourgi-figyelmeztetes-negyedmilliard-43-magyar-rabnak>

⁵⁷ U.o.

⁵⁸ <http://helsinki.hu/strasbourgi-figyelmeztetes-negyedmilliard-43-magyar-rabnak>, (megtekintés ideje: 2015.december 12.)

⁵⁹ [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159058"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)(megtekintés ideje: 2015.december 12.)

⁶⁰ U.o.

⁶¹ [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159059"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)(megtekintés ideje: 2015.december 12.)

⁶² [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159061"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)(megtekintés ideje: 2015.december 12.)

	során és nincs hatékony jogorvoslata ezzel kapcsolatosan. Egyezmény 3. és 13. cikkének megsértésére hivatkozott.
Balogh and others v. Hungary Application No. <u>26982/12</u> ⁶³	A kérelmező elsődlegesen a nem megfelelő feltételeket kifogásolja a büntetés letöltése során és nincs hatékony jogorvoslata ezzel kapcsolatosan. Egyezmény 3. és 13. cikkének megsértésére hivatkozott

9. ábra: *Ligeti and others v. Hungary*⁶⁴ ügyben az EJEB ítéletéhez csatolt függelékben szereplő adatok kivonata

No.	Kérelem száma	Kérelmező neve	Büntetés helye	m2/ elítelt	Speciális sérelmek
1.	<u>29176/12</u>	LIGETI Attila	Budapest Correctional Facility	3.75 m ²	nincs megfelelően leválasztott WC, zuhanyzás csak egyszer egy héten
			Balassagyarmat Prison	2.5 m ²	
			Budapest Prison		zuhanyzás csak egyszer egy héten
			Sátoraljaújhely Prison	2.3 m ²	nincs megfelelően leválasztott WC,
			Baracska Prison	2.5 m ²	
				2.5 m ²	

⁶³ [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159057"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)(megtekintés ideje: 2015.december 12.)

⁶⁴ [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-159058"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) APPENDIX: List of applications raising complaints under Articles 3 and 13 of the Convention (megtekintés ideje: 2015.december 12.)

No.	Kérelem száma	Kérelmező neve	Büntetés helye	m2/ elítelt	Speciális sérelmek
2.	<u>30412/12</u>	BENEDEK György	Budapest Correctional Facility,	3.5 m ²	nincs megfelelően leválasztott WC, zuhanyzás csak egyszer egy héten nincs megfelelően leválasztott WC, zuhanyzás csak egyszer egy héten
			Budapest Prison	2.7 m ²	
			Márianosztra Prison	2.3 m ²	
			Budapest Prison	2.5 m ²	
3.	<u>34750/12</u>	MÉCS Dániel Gábor	Budapest Correctional Facility	2.8 m ²	nincs megfelelő szétválasztása WC-vel, nem megfelelő szellőzés a cellában, csak hideg víz a cellában, poloska.
			Budapest Prison,	2.6 m ²	

No.	Kérelem száma	Kérelmező neve	Büntetés helye	m2/ elítelt	Speciális sérelmek
4.	<u>11581/13</u>	MADOCSAI Gábor	Hajdú-Bihar County Prison	2.5 m ²	nincs megfelelően leválasztott WC, zuhanyzás csak egyszer egy héten
			Jász-Nagykun-Szolnok County Prison	3.75 m ²	
			Márianosztra Prison	2 m ²	
			Budapest Correctional Facility	2 m ²	
			Márianosztra Prison	2.6 m ²	nincs megfelelően leválasztott WC, zuhanyzás csak egyszer egy héten
5.	<u>13378/13</u>	KAKSZI Előd.	Budapest Prison, Block "B"	3.4 m ²	csak hideg víz a cellában, poloska
			Budapest Prison, Block "A"	2.6 m ²	nincs megfelelő szétválasztása WC-vel, csak hideg víz cellában, poloska

XI. Túlzásfokúság és az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI. 3.) AB-határozata

Végezetül essék szó a túlzásfokúság vonatkozásában az Alkotmánybíróság nemrégiben született határozatáról. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának

szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM-rendelet (régi Bv. Szabályzat) 137. § (1) bekezdése értelmében, a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kellett meghatározni, hogy „minden elítélre *lehetőleg* hat köbméter légtér, és – *lehetőség szerint* – a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.”

Az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI. 3.) AB. határozatában megállapította, hogy a régi Bv. Szabályzat 137. § (1) bekezdése nemzetközi szerződésbe (Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikk) és az Alaptörvénybe (III. cikk (1) bekezdés) ütközik, ezért annak 2015. március 31-ei hatállyal történő megsemmisítése mellett döntött. Tekintettel ugyanis a hivatkozott szabályozás permisszív jellegére „ad absurdum az sem lett volna jogellenes, ha a jogalkalmazó teljesen megvonta volna a mozgástér a fogvatartottaktól”.⁶⁵

Az Alkotmánybíróság ezért a jogalkotó kötelezettségévé tette, hogy kógens jelleggel határozza meg a fogvatartottak részére biztosítandó mozgástér minimális mértékét.⁶⁶

A 2015. január 1-jén hatályba lépett új Büntetés-végrehajtási Szabályzat, a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól (16/2014. (XII. 19.) IM rendelet) a 121. § (1) bekezdésében már úgy rendelkezik, hogy legalább három, illetve női elítéltek és fiatakorúak esetén három és fél négyzetméter mozgástérrel kell biztosítani. A légtér mértékére vonatkozó rendelkezés ellenben egészen 2015. március 30-áig nemzetközi szerződésbe és Alaptörvénybe ütközött a permisszív jellege miatt. A 6/2015. (III. 30.) IM rendelet által bevezetett módosítás nyomán az új Bv. Szabályzat 2015. március 31-i hatállyal már eleget tesz a hivatkozott AB határozat 55. bekezdésében meghatározott követelménynek, ugyanis kógens jelleggel rendelkezik a fogvatartottak részére biztosítandó légtér mértékéről, amit hat köbméterben határoz meg.

XII. Túlsúlyosság az ENSZ égisze alá tartozó fontosabb dokumentumokban

Ezek sorában első az *ENSZ Közgyűlése* által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,⁶⁷ amely 5. cikkében lefektette: „Senkit nem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni”.

Ezt követte az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,⁶⁸ 7. és 10. cikke, mely szerint: „7. Cikk Senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni. Különösen tilos bárkit szabad hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletnek alávetni.” „10. Cikk 1. A szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.”

Az 1977-es fogvatartottakkal való bánásmódról szóló ENSZ „Minimum Standard” szabály leszögezi, hogy valamennyi kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést tiltani kell.⁶⁹

Illetve az ENSZ 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény, amelynek 37. cikk a) pontjában mondja ki, hogy „gyermeket ne lehessen sem kínzásnak sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.”

⁶⁵ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat 5. bek.

⁶⁶ Uo. 55. bek.

⁶⁷ Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly Resolution 217 A (III) of 10 December 1948

⁶⁸ Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetve

⁶⁹ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977.

A túlszűfoaltság kérdéskörében lényeges megemlítenünk a „Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményt,”⁷⁰ amelyet Magyarország az 1988. évi 3. törvényerejű rendelettel ratifikált, s ennek fakultatív jegyzőkönyvét (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) amelyet a 2011. évi CXLIII. törvény hirdette ki. A Jegyzőkönyvben szabályozásra került, hogy a szabadságukban korlátozott/szabadságuktól megfosztott személyek ne váljanak kínzás, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód áldozatává. A vállalt kötelezettség teljesítése érdekében az állam az alapvető jogok biztosát hatalmazta fel, hogy Nemzeti Megelőző Mechanizmusként (National Preventive Mechanism) NMM, független szervezetként látogatásokat tegyen fogva tartást végrehajtó intézményekbe.⁷¹

A Jegyzőkönyv 4. cikke szerint az államnak a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásait bármely, a joghatósága és ellenőrzése alatt álló helyen lehetővé kell tennie, ahol embereket valamely hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával a személyes szabadságuktól megfosztják vagy megfoszthatják (a továbbiakban: fogva tartási helyek).

A látogatás alkalmával a szervezet a túlszűfoaltság problémájával is természetesen foglalkozik, így például az NMM 2015. március 24-25-én a Fiatalok Bűntetés-végrehajtási Intézetében, Tökölön tett látogatás alkalmával, aminek eredményeképpen ajánlásában felkérte a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát, hogy vizsgálta meg a bővítéshez szükséges anyagi fedezet központi költségvetésből való biztosíthatóságát, valamint dolgozzon ki tervet a fogda körletben a zárkák mozgásterének bővítésére.⁷²

Végezetül Juhász Attila 2013 novemberében Brüsszelben elhangzott előadása alapján⁷³ szeretném konklúzióként megállapítani, hogy mit is eredményezhet a túlszűfoaltság az elítéltek körében, a személyzet körében és a büntetés-végrehajtási költségek tekintetében.

Mit eredményezhet az elítéltek körében?	Mit eredményezhet a személyzet körében?	Mit eredményez a költségekben?
személyenként 3 m ³ alatti légtér	egyre több munkaterhelés	ellátással kapcsolatos költségek nőnek
kevesebb privát szféra	egyre több fegyelmi vizsgálat	több felszerelés és ruházat
egyre több prizonizációs hatás	kevesebb idő az egyéni programokra	több túlóra
egyre több fegyelmi probléma	biztonsággal összefüggő problémák	több átszállítással kapcsolatos költség

Az ideális börtönmodellnek azonban a zsűfoaltságon túlmenően sok minden másra is tekintettel kell lennie.

⁷⁰ *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 39/46 of 10 December 1984 entry into force 26 June 1987, in accordance with article 27 (1). Magyarország az 1988. évi 3. törvényerejű rendelettel ratifikálta.*

⁷¹ *A kínzás nélküli élet ára. Avagy mekkora éves költségvetést igényel az ENSZ Kínzás elleni Egyezményének Fakultatív Jegyzőkönyvével vállalt kötelezettségek hazai végrehajtása?* Budapest Intézet, 2003. 2. Elérhető: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/BI_OPCAT_budget_hu_FINAL.pdf (megtekintés ideje: 2015. október 30.)

⁷² Az alapvető jogok biztos, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben 20.

⁷³ Juhász, Attila: *Prison overcrowding – involving different actors to combat it.* Presentation on 18th Conference of Directors of Prison Administration (CDAP), 27–29 November 2013, Brussels.

Lőrincz József szavaival élve: Az ENSZ, majd az ET segítségével kialakított börtönmodellnek két alapvető igénynek kell megfelelnie: az egyik a társadalomnak a biztonsághoz való joga, a másik a fogva tartott személy emberi méltóságának tisztelete.”⁷⁴

⁷⁴ Lőrincz József: Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás a rendszerváltozáson innen és túl. *Börtönügyi Szemle*, 2003/1. 32.